

Dějiny, pravda a odpovědnost [1960]

Rozpor mezi proměnlivostí dějin a pevností pravdy se odedávna vnucoval filosofickým úvahám; výsledkem bylo obvykle buď znevážení dějin nebo relativizování pravdy. Zprvu převažovalo, jak známo, myšlení zcela nedějinné, ba protidějinné. Stará řecká filosofie se domnívala mířit k pravdě svou ústřední otázkou po tom, co trvá uprostřed změny. Největší duch starověku, Aristoteles, dal tomuto přesvědčení výraz pokynem, že „pravdu je třeba hleděti si získat z toho, co se chová stále stejně a co nepodléhá žádné změně“; podle něho „pravdu v nejvyšším stupni obsahují nutně počátky toho, co je trvalé, věčné“. V novověku se naproti tomu stále víc myslitelů odvrací od víry ve věčnou pravdu jako od pouhé pověry. Důvody k tomu ovšem uvádějí různé, některé platné, jiné velmi pochybné. Plně oprávněné jsou zajisté ty námitky, které ukazují na obsahovou prázdnotu a praktickou bezvýznamnost každé takové „pravdy“, která ve své obecnosti a nadčasovosti je odtržena od určité dějinné a osobní situace. Taková „pravda“ k ničemu nevyzývá ani nevede, ale je netečná k lidským záležitostem. Je možno ji nazírat, ale je zbytečno za ni bojovat. Nemůže být pochyb o tom, že pravda, která není pravdou pro tuto konkrétní situaci, pro tuto naléhavou chvíli, ve skutečnosti přestává být pravdou ve smyslu plné platnosti a závaznosti, ve smyslu orientačního bodu a výzvy k činu. Toto novodobé pojetí pravdy volá nejen po novém, hluboce filosofickém uchopení a pročištění, ale přímo po revizi celé filosofické tradice, a to tím spíše, že zejména v rovině politického myšlení otvírá ve své dosavadní nepropracovanosti a nevyjasněnosti příliš mnoho možností nejrozmanitějším klamům i sebeklamům, které měly už nejednou fatální důsledky.

Ptejme se tedy výslovně, jaký je vztah politicky se rozhodujícího občana (tedy i profesionálního politika) k dějinám na jedné straně a k pravdě na straně druhé. Slýcháme v poslední době zase s větším důrazem, jak dnešní události budou souzeny dějinami a jak budoucnost vysloví svůj soud o všech aktérech dnešní situace. Podobná slova chtějí naznačit, že okamžitý soud je obtížný či nemožný, v každém případě provizorní, a že se jeho platnost či neplatnost teprve musí ukázat. Průměrný občan je i tak nakloněn se zdržet definitivního úsudku, neboť k nadšení na jedné straně není důvodu, katastrofa se však na druhé straně také ještě nedostavila. Jiná je ovšem situace vedoucího politika; ten se nemůže zdržet úsudku a vyčkat, jak posoudí budoucnost to, co se děje dnes. Kdyby tak učinil, přestal by být politikem. Jeho místo je naopak právě tam, kde je situace nepřehledná a kde většina občanů tone v nejistotě a bezradnosti.